

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Under kniven

En rättsvetenskaplig studie om
omskärelse av pojkar samt kvinnlig könsstympling

Socionomprogrammet

C-opsats

Författare: Alexis Ljungkvist

Handledare: Gustav Svensson

En ung flickas berättelse från Sierra Leone:¹

"Jag blev utsatt för könsstympning när jag var tio år. Min mormor, som nu är död, berättade för mig att man skulle ta mig ner till floden för att utföra en speciell ceremoni och efteråt skulle jag få äta en massa god mat. Som ett oskyldigt barn leddes jag bort likt ett får som skall slaktas. Så fort jag kom in i det hemliga buskaget, fördes jag till ett mörkt rum och kläddes av. Man satte en bindel för ögonen på mig och jag var helt naken. Sedan bars jag av två starka kvinnor till platsen för operationen. Jag tvingades ligga platt på ryggen av fyra starka kvinnor, två höll hårt i varje ben. En annan kvinna satt på mitt bröst för att hindra att överkroppen rörde sig. En trasa tvingades in i munnen på mig så att jag inte skulle kunna skrika. Sedan rakades jag.

När operationen började satte jag igång ett våldsamt slagsmål. Smärtan var fruktansvärd och outhärdlig. Under slagsmålet blev jag illa skuren och förlorade blod. Alla som deltog i operationen var halvdruckna. De andra dansade och sjöng, och värst av allt var att de hade klätt av sig nakna. Jag blev könsstympad med en slö pennkniv.

Efter operationen fick ingen lov att hjälpa mig att gå. Det som de lade på såret stank och smärtade. Det var en fruktansvärd tid. Varje gång jag ville kissa, var jag tvungen att stå upp. Urinen spred sig över såret och orsakade på nytt svår smärta. Ibland tvingade jag mig att låta bli att kissa av rädsla för den förfärliga smärtan. Jag fick inte någon bedövning under operationen för att dämpa smärtan, och inte heller någon antibiotika för att bekämpa infektioner. Efteråt blödde jag mycket och led av blodbrist. Detta tillskrev man häxeri. Under lång tid fick jag ofta akuta infektioner i slidan."

Rapport från sydafrikanska nyhetsbyrån:²

"The circumcision season in the Eastern Cape province in South Africa ended with 22 boys dead, 5 boys had penis amputated, 239 admitted to hospital for severe infections and 536 boys rescued from the bush where they were left to die. 16 circumcisers were arrested."

¹ <http://www2.amnesty.se/krge.nsf/Webbdokument/>

² South African Press Association (SAPA), 1/5 2006

Innehållsförteckning	Sida
Abstrakt	1
Förkortningar	2
1. INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Disposition	5
2. METOD OCH TEORETISKT FÖRHÅLLNINGSSÄTT	6
2.1 Metod	6
2.2 Teoretiskt förhållningssätt	7
3. GÄLLANDE RÄTT RÖRANDE KVINNLIG KÖNSSTYMPNING	8
3.1 Allmän definition av begreppet	9
3.2 Gärningen definierad enligt lag	10
3.3 Straffbedömning	10
3.4 Kommentarer till lagen	12
4. GÄLLANDE RÄTT RÖRANDE OMSKÄRELSE AV POJKAR	13
4.1 Allmän definition av begreppet	14
4.2 Gärningen definierad enligt lag	15
4.3 Straffbedömning	15
4.4 Kommentarer till lagen	17
5. ÖVRIG GÄLLANDE RÄTT RÖRANDE BARNES RÄTTIGHETER	18
5.1 Internationell rätt	19
5.1.1 Europakonventionen (ECHR)	20
5.1.2 FN:s Barnkonvention (CRC)	21
6. DISKUSSION OCH ANALYS	23
6.1 Barnperspektivet	23
6.2 Barns möjligheter till delaktighet och inflytande	24
6.3 Rituell omskärelse, skadligt för barnets hälsa?	25
6.4 Är intymkirurgi förenligt med svensk rätt?	26
6.5 Föreligger det någon diskriminering?	27
6.5.1 Flickor och pojkar	28
6.5.2 Kulturskillnader	30

7. AVSLUTANDE REFLEKTIONER	32
Referensförteckning	34

Abstrakt

Denna uppsats har till syfte att studera de lagar vi har i Sverige gällande kvinnlig könsstympning samt omskärelse av pojkar. Lagarna skiljer sig åt, på så vis att den ena lagen innebär ett totalförbud mot att könsstympa kvinnor, samtidigt som den andra lagen är en reglering av att omskära pojkar.

Uppsatsen har en komparativ karaktär då den lyfter fram resonemang i förarbetena till de två lagarna. Synsättet i uppsatsen är, att det i båda fallen handlar om omskärelse, då de båda ingreppen på många sätt är likvärda och följaktligen då också jämförbara. Ur ett barnperspektiv formuleras frågor kring varför flickor och pojkar bedöms olika. Den svenska lagstiftningen ställs mot de internationella konventionerna. Frågor lyfts fram kring huruvida svensk lag är förenlig med internationell lag, men även hur kvinnor kan utföra förändringar i underlivet, trots att lagen utgör ett totalförbud mot alla former av förändring. En aspekt är följaktligen om det kan föreligga någon form av diskriminering.

Allt sedan FN:s generalförsamling antog FN:s barnkonvention år 1989 har länder i världen försökt att förverkliga konventionens principer om barns rättigheter. Sverige var ett av de första länderna i världen med att ratificera barnkonventionen år 1990. I dagsläget är det bara två nationer som inte har implementerat konventionen i respektive lands lagstiftning. Dessa två nationer är USA och Somalia.

I Sverige är målet att barnkonventionen skall genomsyra alla delar av samhället som rör barn och unga. I många förarbeten har man därför hänvisat till barnkonventionen när man stiftat nya lagar. Något som utmärker arbetet kring barns bästa är att en vuxen skall kunna inta ett barnperspektiv då det beslutas om saker som rör barn.

Nyckelord: Könsstympning, omskärelse, barnperspektiv, diskriminering, internationell rätt.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BO	Barnombudsmannen
CRC	Convention on the Rights of the Child
FB	Föräldrabalken
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
HSAN	Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd
HovR	Hovrätten
ECHR	European Convention on Human Rights
Kap.	Kapitel
LVU	Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen (1974:152)
RH	Rättsfall från hovrätten
SFOG	Svensk förening för obstetrik och gynekologi
RFSU	Riksförbundet för sexuell upplysning
SFS	Svensk författningssamling
SoS	Socialstyrelsen
SOU	Statens offentliga utredningar
UNICEF	United Nations Children's Fund (Förenta Nationernas Barnfond)
UtlL	Utlänningslag (2005:716)
WHO	World Health Organization (Världshälsovårdsorganisationen)

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Man brukar säga att det värsta en förälder kan vara med om är att mista sitt barn, eller för den delen se sitt barn lida. Känslan av att vara maktlös och samtidigt dela den smärta över vad ens barn får genomlida kan vara näst intill outhärdligt. Det är ofta det blir stora reaktioner i samhället när barn far illa, speciellt när barn utsätts för grova brott. Föräldrar fungerar normalt som ett skyddsnät för sina barn. Det kan handla om gränssättningar och uppfostran, men framför allt är det viktigt att föräldrarna ger kärlek och trygghet till sina barn. Om ett barn blir utsatt för en händelse inom familjen kan det betyda att tilliten och tryggheten som en familj utgör raseras. I Sverige har vi utformat olika lagar för att skydda barn ifrån att råka illa ut. 1979 införde Sverige som första nation i världen ett totalförbud mot barnaga. Förbudet har haft stor betydelse för barn som vistas i Sverige, då den utgör ett skydd mot alla former av våld och övergrepp. Förbudet fungerar dels som en förebyggande faktor men gör även barn till brottsoffer i straffrättslig mening om de har blivit utsatta våld både utanför och i hemmet. Men det är långt ifrån alla länder i världen som har infört något förbud mot barnaga. Bland de länder som inte infört något förbud ingår även flera länder från Europa, exempelvis England, Schweiz och Turkiet. Frågor man kan ställa sig då är varför inte alla länder i världen har infört något förbud mot barnaga och varför skulle någon vilja göra ett försvarslöst barn illa? Svaren kan vara många beroende på vilka länder man granskar. En betydande faktor kan vara kulturella och religiösa skillnader länder emellan. I vissa länder ser man inte barnaga som något ont, utan snarare som ett uppfostringsmedel.

Det kan även förekomma kulturella och/eller religiösa riter på barn som kan resultera i svåra smärtor för barnet samt få allvarliga komplikationer till följd. Dessa riter kallas omskärelse och utförs på både flickor och pojkar. Med omskärelse menas här en form av kirurgiskt ingrepp på flickor och pojkars könsorgan. Då omskärelse utförs på flickor kan det variera allt ifrån mindre ingrepp så som att klitoris rispås till att det mesta tas bort från det yttre könsorganet. När det gäller pojkar är det förhuden som delvis eller helt tas bort. I Sverige har man med tanke på ingreppets art valt att omformulera omskärelse när det gäller flickor till

könsstympning medan man behållit ordet omskärelse när det gäller pojkar. Som en följd av att omskärelsen fått uppmärksamhet i Sverige så har landets politiker valt att vidtaga åtgärder gällande omskärelse, detta i form av lagar, en lag för flickor och en för pojkar. Huvudinnehållet i dessa två lagar är att det råder totalförbud att omskära flickor eller för den delen utföra några andra bestående förändringar i de yttre könsorganen, däremot är det tillåtet att omskära pojkar under vissa reglerade former. Detta arbete kommer att behandla dessa två lagar.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet är att studera lagarna gällande kvinnlig könsstympning och omskärelse för pojkar, med fokus på frågan om varför det är tillåtet att pojkar omskärs och inte flickor. Syftet är också att försöka belysa den diskrepans som gör det möjligt att utföra ingrepp på de yttre könsorganen hos flickor och kvinnor trots att det finns en lag mot kvinnlig könsstympning.

Tanken är att läsaren skall få en övergripbar förståelse om hur lagarna är utformade, och därigenom kunna bilda sig en uppfattning om hur man i förarbeten och domar, har resonerat kring olika frågor och situationer rörande könsstympning och omskärelse. I studiens avslutande del framlyfts huruvida internationella lagar påverkar lagarna i Sverige.

Frågeställningarna lyder enligt följande:

- Hur ser lagstiftningen ut när det gäller ingrepp på könsorgan hos flickor och pojkar?
- Är svensk lag förenlig med de internationella lagarna?
- Kan det föreligga någon form av diskriminering gällande de lagar som berör könsstympning och/eller omskärelse?

1.3 Avgränsningar

Jag har begränsat mig i stort till att studera svensk lag gällande könstympning respektive omskärelse. Jag har även beaktat internationell rätt då den är viktig när vi talar om mänskliga rättigheter, barns möjligheter till delaktighet och inflytande samt religionsfrihet. En ansats utmynnar även i någon form av diskriminering, här blir då diskrimineringslagen aktuell.

Det finns många diskussioner i samhället gällande könstympning och omskärelse. Det kan handla om att t ex omskärelse är medicinskt försvarbart. Därtill kan nämnas begrepp som samtycke, prevention, asylaspekt och möjlighet till utvisning för förövaren. Jag kommer exkludera en djupare studie av dessa ämnen, inte för att det saknas intresse, utan för att arbetet skulle bli alltför omfattande om dessa ämnen innefattades. Jag kommer ej heller utesluta vissa infallsvinklar helt, då jag anser att dessa kan vara så pass viktiga att kommentera. Detta avser främst de medicinska aspekterna.

1.4 Disposition

Jag har valt att disponera arbetet i tre huvuddelar: I den första delen skall kvinnlig könstympning behandlas. En allmän redovisning av vad kvinnlig könstympning är och därefter hur ingreppet går till. Jag tänker mig att det är av vikt att veta vad det är lagstiftarna har stiftat lagar emot. Därefter skall gärningen som sådan belysas, hur den definieras genom lag och slutligen hur straffbedömningen ser ut.

Sedan skall omskärelsen av pojkar lyftas fram. På liknande sätt som med könstympningen skall här en allmän beskrivning redovisas, där ingreppet förklaras. När det gäller gärning och straffbedömning så skiljer sig lagarna något åt, då det är en skillnad på förbud och reglering.

Den andra delen berör de internationella lagarna och hur de påverka de svenska lagarna. Framförallt står FN:s barnkonvention och Europakonventionen i fokus då Sverige i viss mån lyder under dessa.

Hela arbetet kommer därefter att mynna ut i en tredje del i form av en slutdiskussion med tillhörande analys och avslutande reflektioner.

2. METOD OCH TEORETISKT FÖRHÅLLNINGSSÄTT

2.1 Metod

I beskrivningen av lagarna har jag valt att använda mig av rättsdogmatisk metod, eller "traditionell" juridisk metod. Varför jag har valt rättsdogmatisk metod beror på att mitt arbete kommer att handla om att belysa gällande rätt. Den rättsdogmatiska metoden påminner i vissa avseenden om kvalitativ textanalys, där textmaterialet används som informationskälla.³ Inom juridiken kallas det för rättskällelära, där jag har valt att studera ett flertal olika rättskällor så som lagen, förarbeten, praxis och doktrin.⁴ Jag har även valt att se till andra myndigheter såsom t ex HSN:s praxis och allmänna råd från socialstyrelsen.

I min presentation av de två lagarna så kommer jag främst att fokusera på förarbeten samt praxis från HD, då tanken är att belysa gällande rätt. Tanken är att jag vill redogöra för hur man har resonerat när man skapat lagen och icke desto mindre hur lagen har tillämpats. Efter varje redogörelse av respektive lag kommer jag att sammanfatta de viktigaste delarna som läsaren sedan kan bära med sig till de avslutande diskussionerna.

När det gäller de internationella källorna så som exempelvis barnkonventionen, så kommer jag endast att beröra det material som är väsentligt för mitt arbete. Jag tycker dock att det är viktigt att belysa internationella principer då de fått ett allt större inflytande över den nationella rätten i Sverige.⁵ Speciellt FN:s Barnkonvention, då den är ratificerad av Sverige år 1990.

Något som utmärker flertalet rättsvetenskapliga arbeten är att arbeta systematiskt och samla in relevant material.⁶ Relevant material för mitt arbete har i huvudsak varit att hämta information från lagar, förarbeten samt praxis. Argumentationen är även den en viktig del då den skall vara både logisk och konsistent.⁷ T.ex. kommer en jämförelse av argument att ske då jag diskuterar kring lagarna huruvida de är diskriminerande. Min tanke är att argumentationen skall ske i större utsträckning i de två sista kapitlen. Jag anser även att det

³ Hollander, Alexius Borgström (2005)

⁴ Sandgren (2007)

⁵ Hollander, Alexius Borgström (2005)

⁶ Sandgren (2007)

⁷ A.a.

är viktigt att lyfta fram t ex uttalanden från BO, rättsfall från lägre instans, debattartiklar samt övrig litteratur. Således kan det då också vara viktigt att inta någon form av teoretiskt förhållningssätt.

2.2 Teoretiskt förhållningsätt

Mitt arbete behandlar två lagar där framförallt barn står i fokus. Enligt lagen om könsstympning är det i huvudsak flickor och inte kvinnor som löper störst risk för ingreppet. När det gäller omskärelse av pojkar så är det uteslutande pojkar under arton år som lagen berör. Dessa lagar är med andra ord utformade utifrån att individen står i fokus. I förarbeten har politiker och myndigheter strävat efter att efterfölja barnkonventionens barnperspektiv, tanken är att detta barnperspektiv skall genomsyra alla myndigheter och beslut som rör barn. Därför har jag ansett att det har varit viktigt att inta just detta barnperspektiv. Mitt teoretiska förhållningsätt har således varit att beakta barnet som individ och försöka utröna genom lagar, förarbeten etc. om barnets bästa verkligen lyfts fram. Samt att undersöka hur lagar kan ställas mot varande i frågan om kultur, religion, integritet, självbestämmande, diskriminering, rättigheter o.s.v. Således har jag även sett det som viktigt att se till internationella lagar samt doktriner som berör ämnet. De har varit till stor hjälp när det gäller att få en djupare förståelse när man resonerar kring dessa frågor.

Begreppen könsstympning och omskärelse kommer att användas tämligen ofta i detta arbete. Omskärelse kommer att användas uteslutande när det gäller pojkar. När det gäller flickor och kvinnor kommer både könsstympning och omskärelse användas. Att jag väljer att använda omskärelse emellanåt kan bero på flera faktorer. Dels så kan det ha att göra med att begreppet omskärelse inte har hunnit ersättas av begreppet könsstympning i lagen. Andra faktorer kan vara kulturella skillnader, eller att jag använder omskärelse som ett gemensamt begrepp för både könsstympning och omskärelse. Omskärelse och könsstympning skall dock likställas, när vi talar om flickor och kvinnor då det per definition är begrepp av samma innebörd.

3. GÄLLANDE RÄTT RÖRANDE KVINNLIG KÖNSSTYMPNING

De flesta personer har säkert hört begreppet könsstympning eller den tidigare benämningen: kvinnlig omskärelse. Jag skall nu i huvudsak redogöra för det allmänna begreppet samt hur juridiken ser på kvinnlig könsstympning. Först skall läsaren ges en generell bild av hur själva ingreppet går till samt hur situationen i världen ser ut. För att därefter belysa hur lagen ser på gärningen och hur straffbedömningen ser ut.

Lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor tillkom 1982.⁸ Den innefattas endast av tre paragrafer. Man skulle nog kunna påtala att lagen är mycket långtgående, då den innebär ett totalförbud att göra ingrepp i de yttre könsorganen på kvinnor. Första paragrafen vittnar om detta, då man uttryckligen säger att inga ingrepp får göras i syfte att stympta eller åstadkomma bestående förändring av det kvinnliga könsorganet. 1998 gjordes ett tillägg till första paragrafen där man även förbjöd samtycke.⁹ Detta för att förhindra vårdnadshavare och/eller flickan själv att ge sitt medgivande att utföra ingreppet. Det går med andra ord inte att könsstympta sig även om man skulle vilja göra det. I ett förarbete¹⁰ förordade man även en skarpare lagstiftning gällande utsatta kvinnor och bytte därmed ut begreppet omskärelse till könsstympning. Den andra paragrafen är den så kallade straffparagrafen. Den talar om att om man bryter mot 1 § så döms man till fängelse i högst fyra år. Om brottet skall betraktas som grovt så måste det medfört livsfara, allvarlig sjukdom eller att utövaren visat hänsynslöshet under stympningen. Om brottet bedöms som grovt skall detta innebära lägst två och högst tio års fängelse till förövaren. Även i 2 § så har det gjorts ett tillägg, där man straffbelägger försök, förberedelser samt stämpling.¹¹ Detta innebär t ex att planera en könsstympning är brottsligt och straffbart. Den tredje paragrafen¹² tillkom 1999 och handlar om att om brottet begås utomlands, så skall man kunna dömas i Sverige av svensk domstol. Det skall heller inte vara av betydelse om du är svensk medborgare eller ej. Även kravet på dubbel straffbarhet har tagits bort.¹³ I korthet innebär det att om en könsstympning utförs i ett land där det är tillåtet att göra ingrepp på flickor, så hindrar inte det att man blir dömd i Sverige.

⁸ Lag (1982:316) med förbud mot omskärelse av kvinnor

⁹ SFS 1998:407

¹⁰ Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid, sid. 97

¹¹ SFS 1998:407

¹² SFS 1999:267

¹³ Prop. 1998/99:70 Könsstympning - borttaget krav på dubbel straffbarhet

3.1 Allmän definition av begreppet

Kvinnlig könsstympning har sina rötter i etniska, kulturella och i vissa fall religiösa fundament. De religiösa grupper som praktiserar könsstympning är främst kristna och muslimer. Stympningen förekommer främst i Afrika och Asien. Förra året utkom WHO med en rapport som redovisade att det finns mellan 100 till 140 miljoner kvinnor världen över som är könsstympade.¹⁴ I samma rapport står det även att det samtidigt är tre miljoner flickor, bara i Afrika, som riskerar att könsstympas varje år.

WHO har även gjort en klassificering av kvinnlig könsstympning där man delar in ingreppet i fyra olika grupper, dessa är:¹⁵

1. Förhuden runt klitoris och/eller dess topp avlägsnas.
2. Hela klitoris och ibland även delar av eller de inre blygdläpparna skärs bort.
3. Hela klitoris samt inre och yttre blygdläpparna avlägsnas. Sedan stängs vulvan igen genom att det som är kvar av blygdläpparna sys ihop. Kvar blir en liten öppning för urin och menstruationsblod. Detta är det mest omfattande ingreppet som även kallas infibulation eller faraonisk omskärelse.
4. Andra typer av omskärelse. Till denna kategori hör till exempel prickning eller rispning av klitoris med vasst föremål.

Ingreppen utförs nästan uteslutande utan bedövning och redskapen kan även vara smutsiga och trubbiga. Ingreppen är förknippade med en rad komplikationer och hälsorisker. Några av dessa kan vara blödningsschock, infektioner, blodförgiftning, skador på närliggande organ, psykisk chock etc.¹⁶ Man skall dock ha i åtanke att forskningen kring komplikationer och hälsoriskerna, när det gäller kvinnlig könsstympning kan variera i kvalitet då de oftast är baserade på små studiepopulationer.¹⁷ Det är därför viktigt med mer evidensbaserad forskning för att få kunskap om riskerna med könsstympning, samtidigt som att det torde ge starka argument i det förebyggande arbetet.¹⁸

¹⁴ http://www.who.int/reproductive-health/publications/fgm/fgm_statement_2008.pdf

¹⁵ <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/>

¹⁶ http://www.who.int/reproductive-health/publications/fgm/fgm_statement_2008.pdf

¹⁷ Almroth i Berggren, Franck (red) (2008)

¹⁸ A.a.

3.2 Gärningen definierad enligt lag

Gärningen enligt lag är definierad i lagens första paragraf och lyder enligt följande:

1 § Ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympning) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte.

I förarbetet till lagen poängterar man att ingreppet är den förbjudna handlingen. Ordet ingrepp omfattar här alla typer av åtgärder allt från de mest omfattande till de minst ingripande. Vidare förutsätts att det ingrepp som görs har till syfte att stympa eller åstadkomma andra bestående förändringar av könsorganen. Därmed skall förstås att alla former av ingrepp är otillåtna.¹⁹

I lagens mening betyder detta att varken en flicka med föräldrars samtycke eller en kvinna vid myndig ålder får på något vis låta någon annan utföra ett ingrepp i de yttre könsorganen.

3.3 Straffbedömning

Den andra paragrafen reglerar strafftillämpningen:

2 § Den som bryter mot 1 § döms till fängelse i högst fyra år.

Om brottet har medfört livsfara, allvarlig sjukdom eller i annat fall inneburit ett synnerligen hänsynslöst beteende skall det bedömas som grovt. För grovt brott döms till fängelse, lägst två och högst tio år.

För försök, förberedelse och stämpling samt underlåtenhet att avslöja brott döms till ansvar enligt 23 kap. BrB.

¹⁹ Prop. 1981/82:172 Om förbud mot omskärelse av kvinnor, sid 8-9

I förarbetet har syftet varit att inte tillämpa misshandelsreglerna som återfinns i brottsbalken.²⁰ Tanken är att lagen skall ha en egen straffskala men man har ändå haft ambitionen att markera sambandet mellan misshandel och könsstympning och därför har straffbestämmelsen i lagen utformats efter mönster av 3 kap. 5 och 6 §§ BrB.

I skrivande stund finns det två fällande domar när det gäller brott mot lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor. Ett av dessa rättsfall är en straffmätning från HovR.²¹

En man döms för att han har medverkat när hans dotter blivit könsstympad. Ingreppet skedde i Somalia där flickan har sitt ursprung. Enligt domen har flickan fått ligga på sin säng medan fadern och en annan person hållit isär flickans ben. Ytterligare en person utförde då könsstympningen med ett rakblad. Ingreppet utfördes utan bedövning och inte heller i steril miljö. Hovrätten såg inga förmildrande omständigheter och dömde fadern till två års fängelse.

Domen har fått stor massmedial uppmärksamhet, inte bara för att domen är den första i sitt slag utan för att mycket kritik har riktats mot det svenska rättsväsendet.²² Kritiken består främst av att det funnits uppenbara brister i den juridiska processen samt att rättsväsendet har en oförmåga att hantera vissa kulturella skillnader. Till saken hör att könsstympning nästan uteslutande är en kvinnosak, där det är en kvinnlig anhörig som beslutar om en flicka skall omskäras eller ej.

Det andra rättsfallet är från lägre instans.²³ En flicka som blivit slagen av sin mor i flera år, blev sedan könsstympad under en resa i Somalia. Modern var aktiv vid könsstympningen då hon höll för flickans mun samtidigt som hon höll i sin dotters armar medan könsstympningen utfördes. Efter ingreppet blödde flickan i ett par veckors tid och det tog två månader innan hon kunde gå utan smärtor. Även hennes två systrar blev utsatta för samma behandling. Intyg från läkare bekräftar ingreppet och säger att både blygdläppar och klitoris är bortskurna. Domen blev tre års fängelse för modern men då skall det tas med i beräkningen att i domen ingick även brott för grov fridskränkning.

²⁰ A.a. sid 8

²¹ RH 2007:7

²² Johnsdotter (2008)

²³ Mölndals tingsrätt B 854-06, 2006-10-02

För att kunna få ett visst perspektiv hur straffbedömningen ser ut enligt praxis, kan det vara till nytta att göra en jämförelse med andra brott när det gäller straffmätning. När vi talar om könsstympning handlar det om barn under myndighetsgränsen, därför kan det ligga nära till hands att se till straffmätningen för grov misshandel av barn. HD dömde en man till 3 års fängelse för att ha misshandlat en flicka så pass grovt att gärningen medförde livsfara för flickan.²⁴ Rent straffmässigt kan man göra en generell jämförelse med könsstympning och grov misshandel av barn.

3.4 Kommentarer till lagen

Det finns tre starka faktorer som kan lyftas fram, då det gäller lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor.

- Den första är att i förarbetet till lagändringen²⁵ ville man betona och förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter. Barnkonventionens artikel 24.3 lyfts fram som ett stöd för lagändringen. Den ålägger stater att vidta åtgärder att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa.
- Det andra är att i förarbeten till lagen har man betonat att inga ingrepp överhuvudtaget får göras på de yttre kvinnliga könsorganen. Inte ens små ingrepp så som att rispa klitoris eller ta bort förhud runt klitoris. Samtycket är även det ogiltigt.
- Det tredje är att lagen i sig är både åldermässigt och etniskt neutral. Det skall alltså inte spela någon roll hur gammal man är eller vilken etnisk bakgrund man har.

²⁴ NJA 2000 s. 612

²⁵ Prop. 1998/99:70 Könsstympning - borttaget krav på dubbel straffbarhet

4. GÄLLANDE RÄTT RÖRANDE OMSKÄRELSE AV POJKAR

Lagen som reglerar omskärelse av pojkar tillkom 2001.²⁶ Lagen ger riktlinjer om hur utförandet av omskärelse på pojkar skall ske. Med omskärelse menas att pojkens förhud delvis eller helt avlägsnas via ett kirurgiskt ingrepp. Lagen innefattar elva paragrafer men jag skall inte redogöra för alla elva i detta arbete. Tanken är belysa essensen i lagen, vilka huvuddrag som ligger till vikt och som är relevanta för en vidare diskussion. En sammanfattning av lagen kan göras utifrån tre utgångspunkter:

1. Om en pojke skall få omskäras i Sverige så skall vårdnadshavarna till att börja med ge sitt samtycke, samtidigt som pojkens inställning till ingreppet skall kartläggas. Ingreppet får med andra ord inte ske mot pojkens vilja. I förarbetet nämner man att det vore önskvärt att omskärelsen inte utförs för tidigt då pojken kan ha svårt att avgöra om ingreppet skall få utföras.²⁷ Det nämns även att omskärelse ofta görs på små barn och att de därför inte kan ge uttryck för sin egen vilja.
2. Omskärelsen skall alltid utföras av behörig läkare eller någon med särskilt tillstånd. Det särskilda tillståndet utdelas av socialstyrelsen och är man behörig så kan man utföra ingreppet på barn upp till två månader. Barn över två månader får endast omskäras av legitimerad läkare. Skulle omskärelsen ske av person utan särskilt tillstånd skall böter eller fängelse i högst sex månader utdömas.
3. Ingreppet skall ske under hygieniska förhållanden. Sker omskärelsen av en läkare skall ingreppet utföras med smärtlindring. I förarbetena diskuteras huruvida en person med särskilt tillstånd skall kunna ge en adekvat smärtlindring, något som ej har lagstiftats, utan fallit på socialstyrelsen att reglera via föreskrifter.²⁸

²⁶ Lag (2001:499) om omskärelse av pojkar

²⁷ Prop. 2000/01:81 Omskärelser av pojkar, sid. 21-22

²⁸ A.a. sid. 25-26

4.1 Allmän definition av begreppet

I de länder där man praktiserar kvinnlig omskärelse är även manlig omskärelse utbredd. I länder i bl.a. Afrika ser man ofta en symbolisk likhet mellan omskärelse av de två könen. Omskärelseåldern är ofta den samma för pojkar och flickor och förklaringarna på varför ingreppet måste ske är likartade.²⁹ Vidare är det många samhällen i Afrika som bara omskär pojkar och inte flickor. Det finns inget samhälle som bara praktiserar kvinnlig omskärelse utan att även pojkar omskärs. Ingreppet är kulturellt och religiöst förankrat både i judisk och i muslimsk kultur. Enligt judisk sed så skall pojken omskäras inom de första levnadsveckorna. Även kristna kan omskära sig, detta framför allt i Afrika men även i USA så låter katoliker i vissa fall omskära sina pojkar.

Det finns idag även en debatt om det är medicinsk berättigat att omskära pojkar. WHO menar att det kan finnas fördelar när det gäller att förebygga smittspridning av t ex HIV.³⁰ Då förhuden kan vara bärare av bakterier och smittoämnen. Men flertalet läkare i Sverige menar att omskärelse inte är medicinskt motiverat i Sverige då de hygieniska förhållandena är påtagligt bättre i Sverige än i Afrika då det finns både rinnande vatten och tvål.³¹

I Sverige är omskärelse reglerat enligt lag. I Sverige är omskärelse främst utbredd bland judar och muslimer. Enligt socialstyrelsen så är det cirka 3000 pojkar som omskärs i Sverige varje år.³² Av dessa är det minst 1000 som låter göra ingreppet inom den offentliga hälso- och sjukvården. SoS skriver vidare att det troligtvis utförs omskärelse på mellan 1000 och 2000 pojkar per år av personer som inte är läkare eller saknar särskilt tillstånd, alltså utanför medicinsk kontroll.

Socialstyrelsen gör även i samma rapport en redovisning på antalet anmälda komplikationer. Exempel på komplikationer enligt SoS var: ett dödsfall och ett där pojken löpte stor risk att avlida (båda ingreppen hade utförts av läkare). I andra fall kunde det röra sig om infektioner, blödningar, gapande sår, smärtpåverkan.

²⁹ Talle i Berggren, Franck (red) (2008)

³⁰ http://www.who.int/hiv/pub/malecircumcision/who_hiv_mc_opguide.pdf

³¹ <http://www.lakartidningen.se/engine.php?articleId=6506>

³² Omskärelse av pojkar, rapport av ett regeringsuppdrag, S2005/7490/SK Artikelnr 2007-107-7

4.2 Gärningen definierad enligt lag

Gärningen enligt lag är definierad i lagens första paragraf och lyder enligt följande:

1 § Med omskärelse avses i denna lag ett sådant kirurgiskt ingrepp i syfte att helt eller delvis avlägsna förhud runt penis, som inte anses utgöra hälso- och sjukvård i den mening som avses i 1 § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763).

Denna lag skall tillämpas på omskärelse av pojkar upp till arton års ålder.

Hänvisningen till 1 § hälso- och sjukvårdslagen menas här att omskärelse inte är medicinskt betingat. Om det vore av medicinsk art då skall inte lagen om omskärelse av pojkar tillämpas.

I förarbetet³³ har man framförallt lutats sig mot 2 kap. 1 § RF där varje medborgare skall kunna få utöva sin religionsfrihet. Man understryker också att religionsfriheten inte får begränsas. Även Europakonventionens artikel 9 lyfts fram där religionsfriheten innefattar att man skall kunna utöva sin religion genom sedvänjor och ritualer.

Gärningen skall härmed även uppfattas som ett uttryck för religiös övertygelse.

4.3 Straffbedömning

Den nionde paragrafen reglerar strafftillämpningen:

9 § Den som utför en omskärelse av en pojke utan att vara legitimerad läkare eller utan att ha särskilt tillstånd döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

I förarbetet³⁴ till lagen påpekar man även att det inte är uteslutet att den som saknar tillstånd att utföra omskärelse även kan åläggas ansvar enligt bestämmelserna i brottsbalken. Det skall således räcka med att personen i fråga saknar behörighet för att han eller hon skall kunna straffas. Det skall samtidigt inte behövas någon bevisning gällande hur ingreppet gått till, samtycke eller skador på barnet.

³³ Prop. 2000/01:81 Omskärelser av pojkar, sid. 15-16

³⁴ A.a. sid. 30-31

En dom från HD skulle förmodligen få en helt annan utgång om lagen hade trätt i kraft innan domstolsavgörandet.³⁵ Domen handlade om en man, utan särskilt tillstånd, som hade omskurit sex muslimska pojkar. Ingreppen hade skett i mannens hem utan bedövning samt att de hygieniska förhållandena inte hade varit tillfredställande. Mannen friades dock från ansvar på grund av föräldrarnas samtycke.

Domar efter det att lagen har trätt in är i stort sätt obefintliga. Det finns dock en del beslut utfärdade utav HSAN. Med dessa beslut har det utfärdats varningar till legitimerade läkare som brutit mot gällande förordningar.

En läkare fick en varning då han inte försäkrat sig om vem som var pojkens mor och därmed inte fått moderns samtycke. Ingreppet skedde även i läkarens bostad vilket HSAN ansåg olämpligt. Pojken som var tre och ett halvt år var fasthållen och det medicinskt onödiga ingreppet utfördes utan narkos. HSAN menar vidare att ingreppet inte har genomförts med omtanke och respekt för pojken. Pojken har efter ingreppet haft mardrömmar i upp till ett halvår om den "dumma doktorn" och "knivar i magen"³⁶

En annan läkare blev varnad då han använt för hög dos av bedövningsmedel i samband med omskärelse. Detta ledde till förgiftningssymptom hos pojken som krävde akut sjukvård. HSAN såg allvarligt på händelsen då pojkens tillstånd var akut. Pojken fick både kramper, låg medvetandegrad och methemoglobinbildning.³⁷

Varför finns det då inte några direkta fällande domar när det gäller omskärelse efter det att lagen har trätt i kraft? Socialstyrelsen har besvarat den frågan i en utvärdering av lagen.³⁸ Socialstyrelsen menar att de har svårt att bedöma omfattningen av omskärelseverksamheten, då många omskärelser sker utanför den offentliga hälso- och sjukvården. Den bedömningen gör man utifrån de rapporter av komplikationer som registrerats. Socialstyrelsen skriver även att hälso- och sjukvården brister i att anmäla inkomna fall av omskärelse som lett till komplikationer till t ex polismyndigheten. SoS anser att mot denna bakgrund har inte lagen haft den avsedda effekt som skydd mot att pojkar kommer till skada i omskärelseverksamheten som helhet.

³⁵ NJA 1997 s. 636

³⁶ Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd 2580/00:B2

³⁷ A.a. 1138/01:A3

³⁸ SoS Omskärelse av pojkar, effekter av lagen (2001:449) Artikel 2005-103-5

4.4 Kommentarer till lagen

Det finns tre starka faktorer som kan lyftas fram, då det gäller lagen om omskärelse av pojkar.

- Lagen kan förefalla tandlös då den inte fungerar som ett adekvat skydd för pojkar som omskärs. Flertalet komplikationer i samband med omskärelse är rapporterade. SoS menar även att mörkertalet är stort när det gäller omskärelse och komplikationer då ingreppen sker utanför hälso- och sjukvården. Men även inom hälso- och sjukvården sker det olyckor och komplikationer.
- Till skillnad från tidigare berörd lag så benämns inte FN:s barnkonvention på samma sätt som ett lagstöd i den bemärkelsen att man åberopar artikel 24.3. I förarbetet väger regeringsformen och europakonventionen därför tyngre då de lyfter fram religionsfriheten som en oinskränkt rättighet.³⁹
- I lagen nämns att pojkens inställning till ingreppet skall kartläggas. Problemet här är att omskärelse görs ofta på yngre eller mycket små pojkar. Det kan då vara svårt för pojken att förstå ingreppets karaktär, och därmed blir det i förlängningen föräldrarna som bestämmer över pojkens rätt till medinflytande och kroppslig integritet.

³⁹ Prop. 2000/01:81 Omskärrelser av pojkar, sid. 16-17

5. ÖVRIG GÄLLANDE RÄTT RÖRANDE BARN S RÄTTIGHETER

I de två föregående kapitlen har jag behandlat två lagar som i stor utsträckning rör barn. I Sverige och i övriga världen finns det flera bestämmelser som ligger till grund för att skydda barns rättigheter och integritet. Barns rättigheter innefattas givetvis även av t.ex. konventionen gällande de mänskliga rättigheterna. Varför det tillkommit lagar som mer preciserar och säkerställer skyddet för barn, beror på att man har gjort den bedömningen att barn är mer utsatta, samt i många fall försvarslösa gentemot de vuxna och därför kräver ett starkare skydd. FN:s barnkonvention har därför varit en viktig del för många länder för att säkerhetsställa barnets rättigheter och skydd. 2007 hade inte mindre än 193 länder ratificerat konventionen. Idag är det endast två stater som inte ratificerat konventionen, dessa två är USA och Somalia.⁴⁰ Tanken i detta kapitel är att lyfta fram lagar och paragrafer som har relevant betydelse för lagarna gällande könsstympning och omskärelse men även för barns skydd i allmänhet.

I den svenska lagstiftningen har man på flera olika sätt försökt att stärka skyddet för barn som löper en risk för att utsättas för t ex kroppslig bestraffning eller fysiska ingrepp.

Regeringsformen är en av Sveriges grundlagar som utgör grundläggande regler om Sveriges statsskick. I 1 kap. 2 § betonas respekten för allas lika värde, frihet och värdighet. Vidare står det i 2 kap. 6 § att varje medborgare inte skall få utstå påtvingat kroppsligt ingrepp och 8 § talar om skyddet mot frihetsberövande.

Föräldrabalken 6 kap. 1 § lyder enligt följande: *Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.* Vidare säger 2a § *Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge.*

För flickor som kommer hit från andra kulturer där könsstympning praktiseras, har även där införts ett skydd för de som är asylsökande. I Utlänningslagen står det i 4 kap. 1 § första stycket; att med flyktning avses en person som känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av t.ex. kön. Vidare står det gällande skyddsbehövande i 4 kap. 2 § första stycket: Om en person känner välgrundad fruktan för att straffas med t.ex. kroppsstraff, tortyr eller

⁴⁰ Hedlund Thulin (2008)

omänsklig eller förnedrande bestraffning. Den sistnämnda paragrafen den s.k. tortyrbestämmelsen (UtlL 4:2) har legat till grund i förarbetet⁴¹ vid tillämpningen av flyktingar som riskerar könsstympning då paragrafen ger ett starkare skydd än tidigare.

För flickor som redan befinner sig i Sverige och löper risk för att könsstympas så har man i förarbetet⁴² sagt att socialtjänsten skall agera, om de får kännedom att t.ex. en flicka skall åka utomlands för att genomgå ett ingrepp. Här är meningen att socialtjänsten skall kunna agera utifrån LVU. Den paragraf som används är 2 § den s.k. miljöparagrafen. Könsstympning kan med andra ord likställas med brister i omsorgen. Om socialnämnden måste agera skyndsamt, och inte kan vänta tills en utredning är slutförd. Ett exempel kan vara att det visar sig att en flicka skall åka till sitt hemland för att omskäras. Då kan socialtjänsten göra ett omedelbart omhändertagande. Det finner man stöd i 6 §.

5.1 Internationell rätt

Som jag tidigare nämnt så är de internationella konventionerna antagna av många nationer världen över, där ibland Sverige. Strävan har varit att barn skall ha precis samma rättigheter och skydd i dessa konventioner som alla vuxna människor i världen. Efter andra världskriget 1948 upprättade FN, Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna.⁴³ Två år senare upprättade Europarådet, den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (ECHR). FN konventionen om barnets rättigheter (CRC) kom 1989. De Europeiska staterna har efter barnkonventionen upprättat en konvention för att förverkliga och implementera barnkonventionen i respektive länders lagar.⁴⁴

Jag skall nu redogöra för de artiklar som jag anser är viktiga för mitt arbete med innehållet i konventionerna ECHR och CRC. Då omskärelse och könsstympning är både kulturellt och religiöst betingat är det av vikt att lyfta fram artiklar rörande religionsfrihet. Därtill görs de rituella ingreppen främst på barn och, av detta skäl är det viktigt att belysa vikten av barns rätt till skydd och integritet.

⁴¹ Prop. 2005/06:6 Flyktingskap och förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning, sid 14

⁴² Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid, sid. 99

⁴³ Hedlund Thulin (2008)

⁴⁴ Europeisk konvention om utövandet av barns rättigheter

5.1.1 Europakonventionen (ECHR)

Vid sidan om utvecklingen av FN:s konvention för de mänskliga rättigheterna har det vuxit fram tre regionala system för mänskliga rättigheter. De afrikanska, amerikanska och europeiska konventionerna fungerar som ett komplement till FN-systemet då de följer och hänvisar till varandras praxis, uttalanden och tolkningar. De regionala systemen tar sin utgångspunkt i traditioner och värderingar i respektive region.⁴⁵

Det finns några relevanta artiklar i europakonventionen då man ser till könsstympning samt omskärelse:

Artikel 1. – Skyldighet att respektera de mänskliga rättigheterna.

Artikel 3. – Förbud mot tortyr

Ingen får utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikel 5. – Rätt till frihet och säkerhet

1. Var och en har rätt till frihet och personlig säkerhet.

Ingen får berövas friheten om inte lagen föreskriver detta.

Artikel 9. – Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet

1. Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.

2. Friheten att utöva sin religion eller tro får endast underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten eller till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.

⁴⁵ Larrea i Hedlund Thulin (2008)

5.1.2 FN:s Barnkonvention (CRC)

Målet är att barnkonventionen skall genomsyra alla delar av samhället som rör barn och unga. Strategin för att förverkliga barnkonventionen riktar sig i första hand till centrala offentliga organ: riksdagen, regeringen, förvaltning, kommuner och landsting.⁴⁶

Barnombudsmannen har en övergripande roll för att barnkonventionen genomförs samt efterlevs i praktiken. FN:s kommitté för barns rättigheter har i uppgift att granska rapporter från konventionsstaterna gällande länders barnpolitik och lagstiftning. Flertalet nationer har brister i minst något avseende. När det gäller Sverige så har FN-kommittén gett kritik för att Sverige har eftersatt barns rätt att få komma till tals eller inte visat tillräcklig med hänsyn till barnets bästa.⁴⁷

Något man skall tänka på är att barnkonventionen inte är inkorporerad i svensk rätt. Det har således inte föreskrivits i svensk lag, att konventionstexterna skall gälla som sådan. Däremot är Sverige folkrättsligt förpliktad att följa konventionen efter ratificeringen 1990. I många förarbeten har man därför hänvisat till barnkonventionen när man stiftat nya lagar. Det finns några väsentliga artiklar i konventionen, som jag vill belysa och som har relevans för mitt arbete.

Artikel 3 brukar lyftas fram som barnkonventionens fundament, där grundprincipen för barnets bästa är formulerat.

Artikel 3

1. *Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.*
2. *Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder.*
3. *Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda*

⁴⁶ Melin (2004)

⁴⁷ A.a.

normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal och lämplighet samt behörig tillsyn.

Artikel 12

- 1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.*
- 2. För detta ändamål skall barnets särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.*

Artikel 19

- 1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård.*

Artikel 24

- 3. Konventionsstaterna skall vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa.⁴⁸*

Sveriges regering lät barnkommittén göra en offentlig utredning gällande konventionens grundprinciper: principen om icke-diskriminering, principen om barnets bästa, barnets rätt till liv och utveckling samt barnets rätt att komma till tals. En av anledningarna till utredningen var att ta till sig barnperspektivet. I utredningen skrevs följande:

Det krav barnkonventionen ställer på världens stater är att detta förhållningssätt, detta barnperspektiv skall genomsyra alla beslut rörande barn.⁴⁹

⁴⁸ Artiklarna är hämtade från <http://www.unicef.se/barnkonventionen/barnkonventionen-hela-texten>

⁴⁹ SOU 1997:16 Barnets Bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige

6. DISKUSSION OCH ANALYS

Jag kommer här att diskutera och analysera de lagar jag tidigare har presenterat i kapitel. Analysen kommer främst att bestå i att försöka lägga en grund till mina inledande frågeställningar. Är lagen om omskärelse av pojkar förenlig med Barnkonventionen? Finns det något sätt att kringgå lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor? Återigen, varför bedöms kirurgiska ingrepp på barn olika när det gäller pojkar och flickor? Slutligen kan särbehandlingen av flickor och pojkar vara diskriminerande?

Först och främst anser jag det viktigt att beskriva barnperspektivet, då det ligger till grund för barnkonventionen. Barnperspektivet är även viktigt i utformandet av lagar rörande barn. Som jag tidigare nämnt så skall barnperspektivet beaktas i alla situationer som gäller barn.

6.1 Barnperspektivet

Barn är inget bihang till sina föräldrar eller någon form av passiv mottagare av påverkan från dessa. Barn är ej heller någon miniatyrrupplaga av vuxna utan unika personer med egna behov. Således skall ett barns fulla människovärde och integritet respekteras i allt arbete rörande barn.⁵⁰

Barnperspektivet innebär att se olika beslutsalternativ ur barnets synvinkel, med barns ögon. Detta innebär att ta reda på hur barnet uppfattar och upplever sin situation och eventuella förändringar. Att göra det man som vuxen anser vara till barnets bästa, är alltså inte tillräckligt.⁵¹ Barnperspektivet innefattas med andra ord av empati, inlevelse och förmåga att identifiera sig med barnets situation. Barnet skall således vara i fokus och man skall se barnet som "expert" på sin egen situation.

Barnperspektivet torde därför vara nära förknippat med barns möjligheter till delaktighet och inflytande. Om det är så att barnet inte kan uttrycka sig i ord på grund av för låg ålder innan det skall omskäras, då väger barnperspektivet än tyngre. Man skall som vuxen göra allt för att sätta sig in i barnets situation oavsett om barnet är några veckor gammalt eller snart skall fylla arton.

⁵⁰ Melin (2004)

⁵¹ A.a.

Mot bakgrund av redovisat material, gällande omskärelse på pojkar och barnperspektivet måste en läkare eller någon med särskilt tillstånd att utföra omskärelsen fråga sig själv:

Vill jag som barn bli av med delar av mitt kön?

Är jag som barn beredd att utstå smärta under ingreppet och en tid därefter?

Vill jag som barn riskera komplikationer och/eller eventuella bestående men?

Vill jag som barn riskera mitt liv för detta kirurgiska ingrepp?

Kan jag som barn finna någon mening i detta ingrepp genom min kultur och/eller religion?

6.2 Barns möjligheter till delaktighet och inflytande

Som jag tidigare redovisat så har Sverige mottagit kritik från FN-kommittén för att Sverige har eftersatt barns rätt att få komma till tals eller inte visat tillräcklig med hänsyn till barnets bästa. FN-kommittén lutar sig mot artikel 12 i barnkonventionen en artikel som Sverige har antagit och "försökt" att ratificera. När en pojke skall omskäras, skall således enligt lag, pojkens inställning till ingreppet kartläggas. Om det nu är så att pojken inte kan göra sin röst hörd på grund av för låg ålder, skall barnperspektivet fortfarande gälla. Att göra det man som vuxen anser vara till barnets bästa är därmed inte tillräckligt. Socialstyrelsen har diskuterat om konsekvensen för barnet i en rapport och säger: *Barnets rätt att göra sig hört och få sina åsikter respekterade kan anses åsidosatt, men det är en värdering och kan diskuteras.*⁵² Här kan man fråga sig, varthän tog barnperspektivet vägen?

I förarbetena till lagen som jag tidigare visat, är det fastställt att ingreppet inte endast är ett kirurgiskt ingrepp utan även ett uttryck för religiös övertygelse. Här kan det vara passande att även fråga pojken om han delar sina föräldrars religiösa övertygelse. Om det nu skulle visa sig att en pojke inte kan uttrycka sin vilja att omskäras eller för den delen visa öppet att han tillhör en viss religion, skall han då omskäras? Inte, enligt barnkonventionens 12 artikel och ej heller ur ett barnperspektiv.

Sammanfattningsvis visar det föreliggande materialet att man måste fastställa dessa två kriterier innan man utför ingreppet, annars är det ett ingrepp på pojkens integritet. Lagen om omskärelse av pojkar är därför inte förenlig med barnkonventionens artikel 12.

⁵² Omskärelse av pojkar, rapport av ett regeringsuppdrag, S2005/7490/SK Artikelnr 2007-107-7

6.3 Rituell omskärelse, skadligt för barnets hälsa?

Ett första givet svar på frågan om rituella omskärelser på barn är förenat med barns bästa är: "Nej!" när vi talar om flickor och "Ja!" då det gäller pojkar. Så säger i alla fall lagarna i Sverige. Skulle vi däremot se till barnkonventionen, blir svaret delvis annorlunda. I artikel 24.3, som tidigare nämnts, skall Sverige vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa. Varför har då Sverige inte sett artikel 24.3 som viktigt när det gäller pojkar? Att omskärelse är en traditionell sedvänja har vi konstaterat. Är det så att omskärelse inte är skadligt nog? Det räcker inte med att pojkar världen över dör i sviterna av omskärelse. De som överlever riskerar komplikationer så som penisamputationer, infektioner m.m. BO har flera gånger kritiserat att lagen inte är förenlig med barnkonventionen.⁵³ Enligt socialstyrelsens rapport så omskärs ca 3000 pojkar i Sverige varje år. Många av dessa resulterar i komplikationer, vilket inträffar även inom hälso- och sjukvården. Socialstyrelsen menar vidare i sin rapport att lagen inte utgör ett adekvat skydd för pojkar i Sverige.

Man har således i förarbetena vägt religionsfriheten tyngre än att ingreppen skulle vara farliga när det gäller pojkar. Det är med andra ord föräldrarnas eller kollektivets önskemål som prioriterats före barnets egen integritet. När det gäller flickor har man resonerat tvärt om. I förarbetet till lagen skriver man följande:

Det är här inte bara en fråga om individens rätt till kroppslig integritet. Det är lika mycket en fråga om kvinnas rätt att bestämma över sig själv, att leva ett liv efter sina egna förutsättningar och behov. Det är mot den bakgrunden som det har ansetts angeläget att bekämpa just kvinnlig omskärelse oberoende vilka former den tar sig.⁵⁴

Skulle inte andemeningen i detta stycke kunna vara applicerbart på pojkar?

Mot bakgrund av det redovisade materialet tar inte Sverige tillräckligt ansvar över alla de pojkar som far illa via omskärelse då man upprätthåller en lag som tillåter dessa ingrepp. Vidare är att lagen om omskärelse av pojkar inte är förenlig med barnkonventionen artikel 24.3

⁵³ BO har i DN 2001-03-23 menat att när det gäller pojkar som är yngre än två månader så garanteras de ingen smärtlindring enligt gällande lag och att det inte är förenligt med barnets bästa enligt barnkonventionen. BO har även i pressmeddelande deklarerat att omskärelse för pojkar är en sedvänja som är skadligt, <http://www.barnombudsmannen.se/Pressmeddelande.aspx?pageid=3212>

⁵⁴ Prop. 1981/82:172 Om förbud mot omskärelse av kvinnor, sid. 6

6.4 Är intimitkirurgi förenligt med svensk lagstiftning?

Den 24 november 2007 utfärdade HSN en varning till en läkare som hade utövat ett kirurgiskt ingrepp på en ung kvinnas yttre könsorgan. De inre blygdläpparna var totalt borttagna och klitoris hade blottlagts.⁵⁵ Efter operationen så kände sig kvinnan stympad och hon fick komplikationer i form av en infektion i underlivet. Efter ingreppet fick även kvinnan bestående men i form av att hon svårt att urinera då det inte fanns någonting kvar som skyddade urinöppningen.

Slår man upp intimitkirurgi på internet så kan man se en mängd av kliniker som utför olika sorter av ingrepp på de yttre kvinnliga könsorganen. Intimitkirurgi är med andra ord inte ett medicinskt motiverat ingrepp, utan endast ett estetiskt och sexuellt betingat ingrepp.⁵⁶ Hur kan då (oftast svenska) flickor och kvinnor kringgå lagen och låta plastkirurger utföra ingreppet? I lagens mening spelar det ingen roll om ingreppet är kulturellt, religiöst, estetiskt eller sexuellt motiverat. Enligt förarbetena som jag tidigare belyst, innebär ordet ingrepp här, alla typer av åtgärder, från de mest omfattande till de minst ingripande. Det är med andra ord totalförbjudet att göra några som helst bestående förändringar på de yttre kvinnliga könsorganen.

Socialstyrelsens etiska råd tog till sig frågan och svarade kort att intimitkirurgi är att jämföras med näs- eller bröstoperation. Socialstyrelsen gjorde dock ingen fullständig utredning, utan meddelade beslutet i ett pressmeddelande.⁵⁷ Flera röster har ifrågasatt socialstyrelsen bl.a. Margareta Hammarström ordförande i SFOG. Hon anser att det saknas berättigande, att så snabbt ta ställning till intimitkirurgin både ur juridisk och etisk synvinkel.⁵⁸ Hon menar vidare att det finns stora risker för komplikationer i samband med ingreppet och därför är estetisk intimitkirurgi inte något berättigande. Men även ur ett kvinnoperspektiv kan man dessutom ifrågasätta om kvinnokroppen ska korrigeras på detta sätt.

Föreliggande material visar att likhet inför lagen här kan ifrågasättas eller rentav är satt ur spel. Lagen är både etniskt och åldermässigt neutralt utformad, men likväl kan en kultur kringgå lagen medan en annan kultur måste anpassa sig efter den.

⁵⁵ Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd 2006/3371:B2

⁵⁶ Johndotter, Essén i Läkartidningen Nr 37, 2004 Vol. 101/2810-2812

⁵⁷ TT 16 april 2004

⁵⁸ <http://www.dagensmedicin.se/nyheter/2004/04/14/intimitkirurgi-strider-inte-m/index.xml>

6.5 Föreligger det någon diskriminering?

I inledningen av detta arbete ställde jag frågan: Kan det föreligga någon form av diskriminering gällande de lagar som berör könsstympning och/eller omskärelse? För att kunna pröva min tes gäller det att veta vad diskrimineringslagen säger.⁵⁹ Jag har valt att korta ner paragraferna och utesluta vissa begrepp som inte är relevanta för min studie t ex funktionshinder etc. Den paragraf jag tänker pröva min tes mot är följande:

4 § I denna lag avses med diskriminering

- 1. Direkt diskriminering: att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning.*
- 2. indirekt diskriminering: att någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringsätt som framstår som neutralt men som kan komma att särskilt missgynna personer med visst kön, viss etnisk tillhörighet, viss religion eller annan trosuppfattning, eller viss ålder, såvida inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringsättet har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.*

Tanken är att jag kommer att använda mig av det första stycket (direkt diskriminering) när jag problematiserar varför pojkar och flickor har särbehandlats i frågan om omskärelse. I förarbetet menar man att paragrafen bygger på missgynnande, jämförelse och orsakssamband.⁶⁰

Det andra stycket (indirekt diskriminering) kommer jag att tillämpa på frågorna kring varför det kan vara legalt att låta göra bestående förändringar i de yttre könsorganen med en lag som innebär totalförbud. I förarbetet till indirekt diskriminering har man valt att lyfta fram missgynnande, jämförelse och intresseavvägning.⁶¹

⁵⁹ Diskrimineringslag (2008:567)

⁶⁰ Prop. 2007/08:95 Ett starkare skydd mot diskriminering Sid. 486

⁶¹ A.a. Sid. 490

6.5.1 Flickor och Pojkar

När regeringen överlämnade propositionen till riksdagen gällande omskärelse av pojkar, var det en instans som motsatte sig en ny lag som skulle betyda en legalisering av omskärelse. Det var RFSU som ansåg att omskärelse av pojkar inte är acceptabel, och att det strider mot individens rätt till integritet och sexualitet.⁶² Även BO hade invändningar mot lagen och uttryckte sin förhoppning att ett förbud skulle införas i framtiden. Lagen antogs dock och fortfarande än idag har vi en lag som tillåter omskärelse av pojkar.

När det gäller omskärelse av flickor så var alla parter ense om att en lag behövdes för att flickor inte skulle få utstå någon form av omskärelse. Lagen har även omarbetats ett antal gånger, för att stärka skyddet för flickor och kvinnor som löper risken att könsstympas.

Med andra ord så skilde sig bedömningen och tillämpningen åt när man formade lagarna. Detta resulterade i två lagar som behandlar pojkar annorlunda än flickor. Lagarna i sig är inte diskriminerande, då det är svårt att tillämpa de olika lagarna på det motsatta könet. Huruvida två personer behandlas lika eller inte är alltså en fråga som inte kan besvaras via lagens form utan måste relateras till verkligheten.⁶³

Lagarna är således inte i sig diskriminerande. Däremot skall jag undersöka hur man resonerat sig fram till lagarna i förarbetena och hur man selektivt valt att inte göra samma bedömning av omskärelse när det gäller pojkar och flickor. Jag menar att det finns fler likheter än skillnader i realiteten när det gäller omskärelse för pojkar och flickor, samt att även pojkar och flickor borde bli behandlade och bedömda lika. Det är med andra ord här man kan finna någon form av diskriminering. Pojkar har således missgynnats av förarbetena, och därefter av lagen som sådan.

Som jag nämnde i 4.1 så ser man ofta en symbolisk likhet mellan omskärelse av de båda könen. Även omskärelseåldern i Afrika är ofta den samma för pojkar och flickor och förklaringarna på varför ingreppet sker är likartade.

⁶² Prop. 2000/01:81 Omskärelser av pojkar, sid. 17

⁶³ Schlytter (1999)

Tabellen nedan visar på likheter mellan könstympning och omskärelse som framkommit i mitt arbete.

Tabell 1

	<u>Könsstympning</u>	<u>Omskärelse</u>
Kirurgiskt ingrepp	X	X
Ej medicinskt motiverat *	X	X
Ingreppet görs på barn under 18 år	X	X
Kroppsvävnad tas bort från könet	X	X
Ingreppet är förknippat med komplikationer	X	X
Barn har avlidit till följd av ingreppet	X	X
Kulturellt/religiöst betingat	X	X
Ingreppet sker oftast utan medinflytande från barnet	X	X
Ingreppet strider mot barnkonventioner artikel 24.3	X	X
Ingreppet är ett övergrepp på individen integritet	X	X

* Huruvida omskärelse är medicinskt motiverat eller ej, så finns det motstridiga uppgifter gällande förfarandet. Men i förarbetena angående omskärelse och könsstympning poängteras det att ingreppen inte är medicinskt motiverade.

För att återgå till diskrimineringslagen så kan vi konstatera att direkt diskriminering innebär: *att någon (varje enskild pojke som löper risk för att omskäras/eller har blivit omskuren) missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med kön.*

Mot bakgrund av föreliggande material, har politiker och remissinstanser i förarbetena missgynnade varje enskild pojke som löper risk att omskäras, då de inte har jämställt de båda ingreppen. Att inte framhålla artikel 24.3 i barnkonventionen som ett lagstöd till ett förbud torde räcka som en diskriminerande faktor. Resultatet av lagen har sedermera visat att pojkar har ett uppenbart sämre skydd än flickor har enligt socialstyrelsens rapport.

6.5.2 Kulturskillnader

Jag har tidigare redogjort att lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor innebär ett totalförbud mot alla former av bestående förändringar av det yttre könsorganet. I förarbetena konstaterade man att alla former av ingrepp är otillåtna. Men likväl så går kvinnor i Sverige till plastikkirurger och gör om sina underliv. Ingrepp som utförs är t.ex. förminskning av blygdläppar, piercing, förminskning av slidan etc. Hur detta är förenligt med lagen kan bara förklaras på ett sätt; det är att det är kulturskillnader som avgör om det är försvarbart att utföra ingrepp eller ej. Socialstyrelsen menade även att intimkirurgi skall jämföras med näs- eller bröstoperation.⁶⁴

Hur skall man då tolka socialstyrelsens uttalanden gällande intimkirurgi när lagen ser ut som den gör? Som jag nämnt tidigare så är lagen i sig både åldermässigt och etniskt neutral. Jag anser att det endast kan tolkas med att förbudet gäller kvinnor från andra kulturer. Risken finns då att t.ex. en afrikansk kvinna som är i vuxen ålder inte betraktas som förmögen att fatta egna beslut gällande sin egen kropp.

Ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv har en internationell diskussion fokuserat på de tankegångar som ligger bakom lagstiftningen, - som att skydda afrikanska vuxna kvinnor från förtryck, - att det inte anges någon åldersgräns i könsstympningslagarna. Samtidigt accepterar samma samhällen estetiska genitala ingrepp som inte är medicinskt motiverade på västerländska kvinnor. Detta har diskuterats i en EU rapport om olika europeiska länders lagstiftning beträffande könsstympning.⁶⁵ Ett resonemang har varit att afrikanska (vuxna) kvinnor per definition är förtryckta offer, som är i behov av en lagstiftning till stöd för att kunna skydda sig själva från ohälsosamma ingrepp på den egna kroppen.

En fråga man kan ställa sig är, hur skulle en läkare reagera om en afrikansk kvinna skulle vilja reducera sina blygdläppar?

⁶⁴ TT 16 april 2004

⁶⁵ Leye E, Deblonde J. Legislation in Europe regarding female genital mutilation and the implementation of the law in Belgium, France, Spain, Sweden and the UK. Report from an EC Daphne Project. Gent: International Center for Reproductive Health, Gent University; 2004

Finns det då någon grund till diskriminering enligt gällande rätt?

Indirekt diskriminering: att någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfarings sätt som framstår som neutralt men som kan komma att särskilt missgynna personer med visst kön, viss etnisk tillhörighet, viss religion eller annan trosuppfattning, eller viss ålder, såvida inte bestämmelsen, kriteriet eller förfarings sättet har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Enligt min bedömning så finns det en risk att lagen tillsammans med legaliserad intymkirurgi lägger grunden till etnocentrism. Faran för diskriminering är överhängande om man vägrar kvinnor från vissa kulturer att få bestämma över sina kroppar, samtidigt som att man låter kvinnor från västerländska kulturer göra som de vill med sina. En åldersgräns i lagen skulle dock kunna vara en lösning på problemet.

7. AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Jag har tagit del av mycket material som berör olika former av omskärelse. Jag har fått bevittna otaliga bilder på pojkar och flickor som har fått utstå ingreppet samt skrämmande berättelser om hur omskärelsen har gått till. Detta informationsflöde har många gånger varit svårsmält.

En av de största milstolparna enligt min mening är när Sverige tog till sig och ratificerade barnkonventionen. Något som lyftes fram var barnets bästa och barnperspektivet. Man menade även att i barnets bästa måste ingå att barnet skall få komma till tals och kunna få uttrycka sin mening. 17 år efter ratificeringen rapporterade socialstyrelsen till regeringen angående omskärelse på pojkar och dess konsekvenser på detta vis: *Barnets rätt att göra sig hört och få sina åsikter respekterade kan anses åsidosatt, men det är en värdering och kan diskuteras.*⁶⁶ En mening som till synes medger att det finns brister i lagen, men att man på något sätt försvarar diskrepansen med att det är en värdering. Jag menar att om man resonerar på detta sätt så har myndigheter och politiker långt kvar till att förverkliga barnkonventionen. Idag har det gått 19 år sedan konventionen ratificerades.

Det är enligt min mening även olyckligt att omskärelse inte har betraktats som en likartad gärning när det gäller flickor och pojkar. Pojkarnas kroppsliga integritet har här fått stå åt sidan för religionsfriheten. Personligen anser jag att lagstiftarna har varit selektiva då lagarna har skapats. Det finns uppenbarliga bevis för att omskärelse är skadligt för inte bara flickor utan även pojkar, vilket Socialstyrelsens utredning har påvisat. Därför är lagen inte förenlig med FN:s barnkonvention om barnets bästa. Om barnets bästa skall vara i främsta rummet, då borde naturligtvis religionsfriheten komma i andra. Det torde då vara ett övertramp på religionen men samtidigt så kan det aldrig vara kollektivet som skall få bestämma över flickor och pojkars kroppsliga integritet om barnets bästa skall framhållas. Det vore befängt att anse att en två veckor gammal pojke skulle vilja omskära sig p.g.a. sin religiösa övertygelse.

⁶⁶ Omskärelse av pojkar, rapport av ett regeringsuppdrag, S2005/7490/SK Artikelnr 2007-107-7

Det vore anmärkningsvärt att påstå att våra lagar och förarbeten inte bygger på nationens normer och värdegrunder. När kulturer utvecklas och förändras är det viktigt att även lagarna gör detta. När det gäller könsstympning och intimkirurgi, kan jag tycka att den ena kulturen får stå tillbaka för den andra. Jag anser att det finns en överhängande risk för att t.ex. afrikanska kvinnor kan bli offer för diskriminering, i skuggan av västerländsk kultur. Här lyfts den västerländska kulturen upp som den "rätta" medan den afrikanska kulturen ses som en "barbarisk" kultur. Om nu kvinnokroppen måste korrigeras borde inte kulturen fälla avgörandet utan individen själv, annars är det enligt mig etnocentrism. Man skall inte glömma att även män gör intimoperationer i estetiskt syfte, men i männens fall finns det ingen lag som förbjuder ingrepp på det manliga könsorganet. Därför saknas det en djupare diskussion i ämnet.

Mitt ställningsstagande efter denna C-uppsats är att båda lagarna bör ses över. Omskärelse är skadligt för barns hälsa och därmed åsidosätts barnets bästa. Med detta som bakgrund borde alla ingrepp förbjudas på könsorgan både på flickor och på pojkar som är under 18 år, som inte är medicinskt berättigade. Jag bedömer därför att en 18 årsgräns vore att föredra. Mot bakgrund av det redovisade materialet vore det naturligt med, en gemensam lag, som omfattar både flickor och pojkar.

Referensförteckning

Lagar:

Regeringsformen (1974:152)

Brottsbalk (1962:700)

Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lag (2001:499) om omskärelse av pojkar

Diskrimineringslag (2008:567)

Utlänningslag (2005:716)

Europeisk konvention om utövandet av barns rättigheter

Europakonventionen (ECHR)

FN:s Barnkonvention (CRC)

Förarbeten:

Prop. 1981/82:172 Om förbud mot omskärelse av kvinnor

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid

Prop. 1998/99:70 Könsstympning - borttaget krav på dubbel straffbarhet

Prop. 2000/01:81 Omskärrelser av pojkar

Prop. 2005/06:6 Flyktingskap och förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning

Prop. 2007/08:95 Ett starkare skydd mot diskriminering

SOU 1997:16 Barnets Bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige

Rättspraxis:

NJA 1997 s. 636

NJA 2000 s. 612

NJA 2007 s. 425

RH 2007:7

Övriga referenser:

Socialstyrelsen: Omskärelse av pojkar, effekter av lagen (2001:449) Artikel 2005-103-5

Socialstyrelsen: Omskärelse av pojkar, rapport av ett regeringsuppdrag Artikel 2007-107-7

Domar i lägre instans:

Mölndals tingsrätt B 854-06, 2006-10-02

Avgöranden från HSAN:

Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd 2580/00:B2

Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd 1138/01:A3

Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd 2006/3371:B2

Media och internet:

<http://www.who.int/>

<http://www2.amnesty.se/kg.nsf>

<http://www.unicef.se/barnkonventionen>

<http://www.barnombudsmannen.se/>

<http://www.lakartidningen.se/>

<http://www.dagensmedicin.se/>

Dagens Nyheter 2001-03-23

South African Press Association (SAPA), 1/5 2006

TT 16 april 2004

Johnsdotter, Essén i Läkartidningen Nr 37, 2004 Vol. 101/2810-2812.

Report from an EC Daphne Project. Gent: International Center for Reproductive Health, Gent University; 2004

Litteratur:

Almroth, Lars i Berggren, Vanja/Franck, Martina (red)(2008): *Kvinnlig könsstympning*. Lund: Studentlitteratur.

Hedlund Thulin, Kristina (2008): *Lika i värde och rättigheter – Om mänskliga rättigheter*. Stockholm: Norstedts Juridik

Hollander, Anna/ Alexius Borgström, Katarina i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Johnsdotter, Sara (2008): *Ali och den svenska rättvisan: det första könsstympningsmålet*. Malmö: Égalité

Larrea, Nina i Hedlund Thulin, Kristina (2008): *Lika i värde och rättigheter – Om mänskliga rättigheter*. Stockholm: Norstedts Juridik

Melin, Stefan (2004): *Barnkonventionen i svensk rätt – principer & regler i urval*. Stockholm: Thomson Fakta

Sandgren, Claes (2007): *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*. Stockholm: Norstedts Juridik

Schlytter, Astrid (1999): *Kön och juridik i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Talle, Aud i Berggren, Vanja/Franck, Martina (red)(2008): *Kvinnlig könsstympning*. Lund: Studentlitteratur.